

Kolejka, Josef

Národnostní otázka v programu a činnosti Komunistické strany a Československa a Komunistické internacionály : (VII. kongres KI a VII. sjezd KSČ)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1976-1977, vol. 25-26, iss. C23-24, pp. [21]-40

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102701>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF KOLEJKA

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA V PROGRAMU A ČINNOSTI KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA A KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY

(VII. kongres KI a VII. sjezd KSČ)

Loňské 40. výročí VII. kongresu KI opět podnítl zájem o otázky strategie a taktiky mezinárodního revolučního dělnického hnutí — a lze očekávat, že i 40. výročí VII. sjezdu KSČ dá popud k zamyšlení nad závěrečnou etapou trvání předmnichovské republiky a boje pracujícího lidu pod vedením KSČ proti fašistickému nebezpečí agrese zvenčí i uvnitř státu. Význam VII. kongresu KI je dostatečně vysvětlen v četných studiích i monografiích — z nichž zejména práce B. M. Lejbzona a K. K. Širini „Obrat v politice Kominterny“ zůstane nepostradatelnou pomůckou, ale přece jen bude snad možné přispět k poznání průběhu a významu VII. kongresu některými novými postřehy a podněty.

Stručnost nadpisu této stati nedovolila vyjádřit všechny aspekty problematiky „národnostní otázky“. Jde či mělo by jít nejen o poznání postoje Komunistické internacionály a jednotlivých komunistických stran k „jino-národním“ obyvatelstvu v mnohanárodnostních státech, nýbrž i o vztah komunistů k vlastnímu, tj. hlavnímu či státnímu národu, k danému národu-státu, do jisté míry pak i k sousedním národům a státům. Konkrétně se budeme zabývat činností komunistů v Polsku, Jugoslávii, Rumunsku, Bulharsku nebo i Řecku — a ovšem i činností KSČ.

Na první pohled se může zdát, že vytčená problematika je či byla v komplexu úkolů VII. kongresu Komunistické internacionály spíše vedlejší, odvozenou otázkou — a že zejména z hlediska dnešní skutečnosti u nás nebo jinde není národnostní otázka jako vnitropolitický problém aktuální a vůbec ne palčivá. Naznačená problematika je však i dnes aktuální z toho hlediska, že byla a musí být nadále řešena s cílem „správně skloubit i národní i mezinárodní úkoly komunistických stran“, což je myšlenka či zkušenost VII. kongresu KI „nepomíjejícího a trvalého významu“.¹

Základní příručky dějin Komunistické internacionály včetně poslední syntézy kolektivu sovětských autorů pod vedením A. I. Soboleva (z roku 1969) nemají pochopitelně dost prostoru, aby detailně vysvětlily, jak VII. kongres KI nově řešil např. heslo práva národů na sebeurčení, jak podnítl úsilí komunistů překonat „podceňování národních zvláštností“, jak

¹ B. N. Ponomarjov ve sborníku 30. *výročí VII. kongresu Kominterny (Materiály z mezinárodního setkání v Praze 21.—23. 10. 1965)*. Praha 1966, str. 24.

poučoval jednotlivé komunistické strany o tom, že a jak se mají stát vlivnou a rozhodující „národní politickou silou ve svých zemích“ atd.

I když nebyl — na rozdíl od předchozích kongresů — vydán úplný protokol (stenografický záznam) VII. kongresu KI, jsme s to poznat přesně jeho hlavní referáty (G. Dimitrova, Palmiro Togliattiho, W. Piecka, D. Z. Manuileského, Kl. Gottwalda a jiných) a máme k dispozici i závěrečné rezoluce² kongresu a také výsledky následujících schůzí ÚV anebo i sjezdů jednotlivých komunistických stran.

1. Taktika jednotné lidové fronty proti fašismu — na obranu zemí ohrožených agresí zvenčí

I když takřka okamžitě po lednu 1933 a hlavně v průběhu boje za osvobození Georgi Dimitrova ze spárů nacistů dalo vedení Komunistické internacionály najevo, že chce vytvořit širší frontu boje proti fašismu (než tomu bylo do roku 1933) i se sociálními demokraty (výzva EKI z 5. března 1933), udržely se v prostředí Kominterny nálady za pokračování dosavadní strategie a taktiky, vyjádřené heslem „Třída proti třídě!“. Odmítnutí výzvy z března 1933 vedením Socialistické dělnické internacionály a jednotlivými sociálně demokratickými stranami těmto náladám napomáhalo. Na XIII. plenárním zasedání EKI v prosinci 1933 „se v hlavních ustanoveních vycházelo ze staré orientace“.³ EKI nadále zastávala názor, že v rozvinutých kapitalistických zemích zraje socialistická revoluce a že komunistické strany se mají k této revoluci připravovat mimo jiné i takovým řešením národnostní otázky, při kterém je třeba rozumět právo národů na sebeurčení jako právo i na odtržení od daného státu. Konkrétně bylo potvrzeno toto právo na sebeurčení v oblasti střední Evropy pro lid Horního Slezska, Sárska i některých jiných zemí. Německým komunistům se však nyní ukládalo, aby odmítali heslo připojení zmíněných zemí (Slezska a Sárska) „ke katovské třetí říši německého fašismu“. Tento pokyn mohl znamenat, že se Komunistická internacionála začíná dívat na starší zásadu „za každou cenu rozbít versaillský systém“ již pod dojmem událostí v Německu. Ale někteří autoři článků o národnostní otázce, publikovaných v časopisech komunistických stran v letech 1933–1934, se naopak domnívali, že právě v souvislosti s událostmi v Německu se „zostřují imperialistické protiklady“ a že „síla národně revoluční hnutí v mnohanárodnostních státech“ a že tudíž začíná nové období revolucí a válek, v nichž vzrůstá i aktuálnost národnostních hnutí jako zdrojů „revolučních pohybů proti imperialismu“. Poukazovalo se na „nepřetržité vystupování národnostně utiskovaných mas“ v Západní Ukrajině a v Západním Bělorusku (v Polsku), v Besarabii a Dobrudže (Rumunsko), Makedonii, Chorvatsku i jinde v Jugoslávii nebo v Istrii v Itálii.⁴ Polští komunisté, ačkoli poukazovali na „obecný vzrůst

² Rezolucii VII. vsemírného kongressu *Kommunističeskogo Internacionala*. Moskva 1935.

³ B. M. Lejbzon—K. K. Širiňa, *Obrat v politice Kominterny*. Praha 1966, str. 54.

⁴ I. A. Levin, *Nacionalnyj vopros v poslevojennoj Jevropě*. Moskva 1934, kapitola VIII *Komintěrn i nacionalnyj vopros* — a ty části, které pojednávají o situaci v jednotlivých zemích.

fašistické reakce v Evropě“ a zejména „na nové posuny v mezinárodní situaci“ v souvislosti s nástupem Hitlera k moci, přičemž si byli vědomi i zesílení německo-polského antagonismu, usnášeli se v červnu 1933 na úkolu pokračovat a zesílit boj proti „imperialistické politice vlastní buržoazie“, podněcovat v Západní Ukrajině hnutí rolníků „proti polské okupaci“ aj.⁵ Podobné úkoly vyhlášovali komunistické strany dalších států ve střední a jihovýchodní Evropě v roce 1933 a ještě v roce 1934.

Vystoupení Německa ze Společnosti národů v říjnu 1933 a kampaň nacistického tisku „za okamžité zrušení versailleské smlouvy“,⁶ projevy nacistických pohlavárů a osobně A. Hitlera proti „rudému moru“ a „proti světovému bolševismu“ na jedné straně a na straně druhé aktivizace zahraniční politiky Sovětského svazu a jeho vstup do Společnosti národů, jeho návrh tzv. Východního paktu, který by přinutil Německo uznat hranice i východních sousedů – to vše pochopitelně nutilo i Komunistickou internacionálu, aby posuzovala fašistické nebezpečí zejména z hlediska jeho agresivních záměrů i vůči sousedům. Některé pozitivní zkušenosti ze začínající spolupráce komunistů a levých socialistů (sociálních demokratů) např. ve Francii v boji proti domácímu fašismu v druhé polovině roku 1934 a v roce 1935 anebo opačně zkušenosti o neúspěších tam, kde k této spolupráci nedošlo (Rakousko v únoru 1934) – ty nutily představitele Komunistické internacionály, aby v období příprav svolání VII. kongresu – tj. od května do srpna 1934 – začali přemýšlet o přesnějších nebo nových formulacích postupu mezinárodního revolučního dělnického hnutí jako celku a v jednotlivých zemích či oblastech. Začalo se poznávat, uvedl D. Manuilskij, že „heslo diktatury proletariátu neodpovídá podmínkám, které se utvořily v mnohých kapitalistických zemích“.⁷ Část vedení KI a některých stran však tehdy ještě hájila dosavadní strategii a taktiku a dívala se v létě 1934 s nedůvěrou na přípravy francouzských komunistů k účasti na vládě Lidové fronty na širší národní bázi. Byla obhajována dosavadní linie zásadního odmítání sociálních demokratů a „sociálimperialistů“. Zřejmě určitý odpor části vedoucích kádrů KI a jednotlivých stran proti nově navrhovanému postupu způsobil, že původně zamýšlené svolání VII. kongresu KI na druhou polovinu roku 1934 bylo odloženo až na červenec–srpen 1935.

Než přece jen bylo již v průběhu roku 1934 a v první polovině roku 1935 zřejmé, že v mezinárodním komunistickém hnutí vznikly příznivé podmínky a že nastala doslova nutnost vyhlásit novou strategii a nově formulovat taktiku. Náznaky přeorientace v řadách Komunistické internacionály bylo možné pozorovat i v nazírání na národnostní problematiku a zejména na vztah komunistů k vlastnímu národu a státu. Už od konce roku 1934 byly v prostředí Kominterny dávány takové pokyny pro práci jednotlivých komunistických stran, podle nichž měla dělnická třída pod vedením komunistů ve spolupráci s dalšími lidovými masami vystupovat na obranu demokratických práv proti nebezpečí nastolení fašistické dikta-

⁵ KPP (*Komunistyczna Partia Polski*). *Uchwały i rezolucje*, T. III. Warszawa 1956, str. 379 ad.

⁶ *Dějiny diplomacie III*. Praha 1965, 385.

⁷ Lejbzon–Širiň, str. 76.

tury a na obranu těch států, které byly ohroženy nebezpečím fašistické agrese. Splnění těchto úkolů předpokládalo nejen vytvoření jednotné dělnické fronty (ale nikoli jen „zdola“), ale sjednocení všech lidových a protifašistických sil.

K úkolům boje proti fašismu doma ve vlastní zemi a proti nebezpečí fašistické agrese zvenčí, k úkolům boje na obranu existujících demokratických práv a za jejich prohloubení — a k vytvoření jednotné lidové protifašistické fronty jako nejdůležitějšího postupu za splnění vyčleněných úkolů vyzval na VII. kongresu hlavní referent Georgi Dimitrov.⁸ Obsah tohoto referátu a vystoupení dalších představitelů mezinárodního komunistického hnutí je dostatečně znám a není třeba jej rozvádět. Nás především zajímá ta část projevů referentů a delegátů, která byla zaměřena na poznání vztahu komunistů k národu, a na ty formulace, které vysvětlovaly, proč komunisté jsou a musí být „národní silou“. Proti fašismu, dovolávajícímu se demagogicky „národa“ a dokonce i „rasy“, bylo nutno vést takový ideologický boj, který bere v úvahu zvláštnosti jednotlivých národů. M. Thorez už před VII. kongresem prohlašoval, že proletářskému internacionalismu je cizí národní nihilismus, že komunisté milují svou zemi a budou bránit životní zájmy lidu Francie proti třídě, která vede zemi k záhubě.⁹ Nové zkušenosti z let 1934—1935 dovolovaly Dimitrovovi rozvést na VII. kongrese tuto myšlenku a konstatovat:

„My, komunisté, jsme nesmiřitelnými odpůrci buržoazního nacionalismu ve všech jeho odrůdách. Ale nejsme přívrženci národního nihilismu a nikdy jimi nesmíme být.“¹⁰

S tímto pojetím komunistů k vlastnímu národu vyslovili souhlas H. Pollitt, Jugoslávec Gorkić, Kl. Gottwald a jiní. Rezoluce VII. kongresu KI dávala proto jednotlivým komunistickým stranám za úkol: „Je nutné ukázat, že dělnická třída . . . je jediným opravdovým bojovníkem za národní svobodu a nezávislost . . .“ Komunisté nejsou stoupenci národního nihilismu a nemohou mít opovrhlivý poměr k osudu vlastního národa.¹¹

Kongres nevysvětlil úplně otázku vztahu mezi internacionalismem a vlastenectvím. Slova „vlastenectví“ se tehdy ještě nepoužívalo, protože bylo příliš zprofanováno buržoazními nacionalisty i samými fašisty. Souvislost internacionálních a národních úkolů komunistů byla však formulována — Dimitrovem i jinými — jasně. Šlo o to, aby se proletářský internacionalismus v každé zemi aklimatizoval a zapustil kořeny na domácí půdě. Národní formy proletářského boje a dělnického hnutí doma neodporují proletářskému internacionalismu, naopak právě v národní formě lze úspěšně obhajovat i mezinárodní zájmy proletariátu.

Naznačený vztah komunistů k národu a jeho tradicím, formulace boje za svobodu, mír a na obranu demokracie — to vše opravňuje k závěru, že „VII. kongres KI připravil podmínky k tomu, aby se komunistické strany mohly veřejně prohlásit za opravdu vlastenecké strany.“¹²

⁸ Georgi Dimitrov, *Sáčíněnja VII*, 128.

⁹ M. Thorez, *Projevy a stati I*. Praha 1959, *Za věc lidu*, str. 60 ad.

¹⁰ Jiří Dimitrov, *Výbor z projevů a článků*. Praha 1950, str. 107.

¹¹ *Rezolucii VII vsemirnogo kongressa*, 24—25.

¹² Lejbzon—Širiņa, str. 242.

Stojíce nadále na zásadách proletářského internacionalismu a na pozicích třídního boje, mohli komunisté vyhlášovat úkoly obrany těch států, které byly ohroženy agresí nacistického Německa. V zahajovacím projevu na VII. kongresu řekl W. Pieck, že kdyby Hitler napadl Československo, pak by byla obrana Československa spravedlivou věcí a mezinárodní proletariát by byl povinen poskytnout mu pomoc. A Jan Šverma podrobně rozvedl, proč se komunisté postaví na obranu Československa proti hitlerovskému Německu: protože by byla tato obrana napadeného státu imperialistickým útočníkem spravedlivá. Závěry diskuse k této otázce, v níž vystoupili P. Togliatti, Pieck, Gottwald a jiní, shrnula závěrečná rezoluce takto: „Jestliže kterýkoli slabý stát bude napaden jednou nebo několika velkými imperialistickými mocnostmi, které budou chtít zlikvidovat jeho národní nezávislost a národní jednotu nebo jej rozdělit, jak se to stalo například při dělení Polska, pak válka národní buržoazie dané země vůči tomuto útoku může nabýt charakteru osvobozené války, v níž nemohou dělnická třída a komunisté dotyčné země zůstat stranou.“¹³

Na této cestě úsilí jednotlivých stran stát se vedoucí silou vlastních národů bylo však ještě dost překážek. Aby bylo možno splnit stanovené úkoly, musela Komunistická internacionála „odvrhnout hotové šablony, vymudrovaná schémata a neživotní formulky“ — jak to napsala „Pravda“, ústřední orgán tehdejší VKS(b) dne 29. srpna 1935.

První zkušenosti z uplatnění nové strategie a taktiky KI a jednotlivých komunistických stran byly hodnoceny na zasedání Exekutivy Komunistické internacionály v březnu—dubnu 1936. Bylo tu zdůrazněno, že komunistické strany musí pozitivně rozpracovávat svůj postup z hlediska účinnosti obrany svých států proti nebezpečí agrese — a konkrétně se hovořilo o Československu, Rakousku, Polsku a Francii. Revoluce ve Španělsku dovolovala Dimitrovovi zjistit, že existuje možnost vzniku takové demokracie, která sice nebude státem sovětského typu, ale stane se antifašistickou a levě orientovanou „skutečně lidovou demokracií“. Rovněž P. Togliatti upozorňoval na možnost vzniku „nové demokracie“, jež může vyrůst z národně antifašistické revoluce. Diskuse o revoluci ve Španělsku dala mnoho důležitých podnětů k vypracování pozdější teorie lidově demokratického zřízení.

Nová orientace Komunistické internacionály se pochopitelně dotýkala také úkolů v oblasti národnostní a koloniální otázky. Pro kolonie i pro Evropu sice nadále zůstávalo v platnosti právo národů na sebeurčení, ale toto heslo se již nemělo chápat jako návod na „rozkouskování“ mnohanárodnostního státu ohroženého nebezpečím agrese zvenčí. Komunistům těchto států (např. jugoslávským) bylo doporučeno jako vhodné heslo: Federativní demokratická republika, ve které by všechny dosavadní utlačované národy dostaly autonomii. Na jaře 1936 a později doporučovala EKI komunistickým stranám ohrožovaných mnohanárodnostních států, aby organizovaly do boje za nezávislost těchto států také demokratické síly utlačovaných národností.¹⁴

¹³ *Rezoluce*, 41—42; *Leibzon—Širiň a*, 145.

¹⁴ *Komunistická internacionála*. Praha 1971.

Hesla VII. kongresu Komunistické internacionály vzbudila v dělnickém hnutí evropských států i jinde ve světě velkou pozornost. Ale vedení Socialistické dělnické internacionály nepřijalo ani nyní nabídku ke spolupráci. Část reformistických předáků byla k této spolupráci ochotna jen tehdy, když Komunistická internacionála přizná, že její postup vůči sociálním demokratům byl zásadně chybný: druhá část pak zásadně odmítala jakoukoli spolupráci a v heslech VII. kongresu KI viděla jen „taktické manévry“. Ke spolupráci komunistů a socialistů došlo jen ve Francii a ve Španělsku, náznamy byly i jinde, ale vcelku převládly ve vedení SDI a v jejich hlavních stranách odmítavé tendence ve vztahu ke Komunistické internacionále.

Odlišné, spíše výjimečné stanovisko zaujal tehdy Otto Bauer. Ten již po nástupu nacistů k moci a hlavně po událostech v Rakousku v únoru 1934 začal odmítat antisovětismus a naopak nazíral na Sovětský svaz jako na oporu socialismu. Jménem „revolučního socialismu“ přivítal Bauer závěry VII. kongresu KI: považoval je ovšem za „úplnou změnu“ postojů. Zároveň vítal Bauer i aktivitu sovětské zahraniční politiky. Nadále se však domníval, že jeho nové pojetí „revolučního“ a „integrálního socialismu“, který překoná dosavadní sociálně demokratický reformismus, obnoví „starý marxismus“. Bauer si více než kdo jiný v řadách sociálních demokratů a socialistů uvědomoval, že hrozí nebezpečí války nacistického Německa proti SSSR i proti Západu, a proto byl pro překonání „demarkační čáry“ mezi proletariátem Západu a Východu. V takovém aktu spatřoval podmínku přípravy a provedení socialistické revoluce, která přivede evropské národy ke společné federaci. „Federace socialistických sovětských republik je nám historickým vzorem“ — napsal Bauer.¹⁵

Bauer sice i v letech 1935—1936 setrval na některých svých starších kritikách „sovětské diktatury“, ale vcelku hodnotil postupně od roku 1934 pozitivně rychlý rozvoj průmyslové výroby v SSSR a oceňoval i výsledky národnostní politiky sovětské vlády: viděl, že v SSSR dostaly svobodu i malé národnosti, kterým byl umožněn jejich hospodářský a kulturní rozvoj. Skutečnost v Sovětském svazu se stávala i Bauerovi kritériem pro hodnocení poměrů jinde v Evropě. Oceňuje úspěchy Sovětského svazu a vítaje závěry VII. kongresu KI, zesílil Bauer svou kritiku soudobého kapitalismu. Ačkoli ještě ve dvacátých letech uznával demokratické jádro versailleského systému, zesílil nyní v roce 1936 své starší soudy o nedemokratických důsledcích pařížských smluv z let 1919—1920. V roce 1936 psal Bauer o tom, že vítězné dohodové státy vytvořily po roce 1918 ve střední a jihovýchodní Evropě i jinde „nové a neméně nebezpečné národní problémy“. Bauer kritizoval postoje velmocí, které využívají vzájemných rozporů a bojů o moc mezi malými národními státy střední, severovýchodní a jihovýchodní Evropy. Bauer se obával, že „úplně zbalkanizovaná a do středních i malých států roztržštěná“ a hnutím zejména německých menšin „rozvrácená východní Evropa“ usnadňuje dobývačné choutky nacistického Německa. „Ekonomické roztržštění Evropy“ v důsledku „evropské kleinstaaterei“ se mu nyní jevily v „křiklavém rozporu“ s moderní výrobou. Roztržštěnost Evropy však neodstraní hnutí „reakční Panevropy“ nebo

¹⁵ O. Bauer, *Zwischen zwei Weltkrisen*. Bratislava 1936, str. 229.

„kolektivní imperialismus evropských států“, ale „revoluce, která úplně skončí s národními tradicemi, jež jsou protikladné sjednocení Evropy“. Socialistická revoluce nastolí „společnou federaci“.¹⁶

2. Komunistické strany Polska, Jugoslávie, Rumunska, Řecka a Bulharska

P O L S K O

Nastolení moci Hitlera v Německu vzbuzovalo v Polsku zprvu velké obavy, ale tzv. sanační vláda, sama směřující k fašismu, uzavřela v lednu 1934 s nacistickým Německem pakt a zavedla v květnu 1935 protidemokratickou ústavu. Zesílený teror postihoval nyní nejen obyvatelstvo Západní Ukrajiny a Západního Běloruska, resp. i židovské obyvatelstvo, ale i četné buržoazně demokratické síly polské společnosti. Komunistická strana reagovala na tyto skutečnosti z let 1933–1934/1935 tím, že zesílila své úsilí o vytvoření jednotné dělnické fronty, ale její nabídky na společný postup proti vládě vedení Polské socialistické strany a židovského Bundu odmítala. Jednota dělníků a socialistů byla utvořena jen v jednotlivých místech a v rámci okresů. Ale i tak umožňoval tento společný postup nový rozmach velkých třídních zápasů. Strana však nadále ještě v červnu 1934 trvala na zásadě, podle které se v Evropě a ve světě prohlubovala „revoluční krize“. V duchu závěrů XIII. zasedání EKI se věřilo i v Polsku (v KSP), že „hesla sovětů zaznívají stále více nejen ve státech fašistických ale i v demokratických“ — a proto se zůstávalo při starší orientaci na „ofenzívu proti sociálfašismu“.

V národnostní otázce se pochopitelně trvalo na právu národů na sebeurčení, ale strana poukazovala v letech 1933–1934 (i později) i na zesílení „kontrarevoluční aktivity nacionalistické buržoazie ukrajinské a běloruské, hledající oporu u německého imperialismu“. Na druhém zasedání ÚV KSP z ledna 1934 byli na tyto skutečnosti upozorněni představitelé KSZU a KSZB: oběma stranám se vytýkalo, že dosud nepřekonalý starší tendence maloburžoazní ideologie a že „podléhají nacionálpatriotickým koncepcím“. A znovu v červnu 1934 si dávala strana za úkol bojovat nejen proti polskému velmocenskému šovinismu, ale i proti nacionalistické politice buržoazií jednotlivých národností.¹⁷

Novou orientaci VII. kongresu KI přijala KSP na zasedání ÚV v listopadu 1935: konkretizovala ji v podobě úkolů za zlepšení postavení pracujícího lidu v Polsku, za amnestii tisícům politických vězňů, za uzavření smlouvy o bezpečnosti se SSSR, Francií a ČSR. Strana nadále trvala na sebeurčení utiskovaných národů včetně práva svobodného určení o státní příslušnosti, nadále si dávala za úkol bojovat proti národnostnímu útisku, ale konkrétně žádala již nikoli odtržení, ale autonomii Západní Ukrajiny, národní školství Bělorusů a Litevců atd. Už v diskusi na VII. kongresu KI upozorňoval Julian Leński na to, že na Horním Slezsku mají komunisté při svém úsilí o vytvoření jednotné lidové fronty za povinnost vystu-

¹⁶ *Tamtéž*, str. 300.

¹⁷ *KPP. Uchwały i rezolucje III*, str. 484–486, 507, 517–518.

povat proti (staršímu heslu) připojení Horního Slezska k fašistickému Německu. Usnesení VII. kongresu KI narážela v Polsku zřejmě na „levicové překážky“, jak se na to upozorňovalo na VI. plénu ÚV KSP v březnu 1936. Poukazovalo se mimo jiné na to, že při propagaci lidové protifašistické fronty „příliš slabě přihlížíme k otázce samostatnosti polského národa.“ Strana považovala za nutné a vhodné zdůraznit skutečnost, že právě „my, komunisté, stojíme na zásadě nezávislosti polského národa, již uznala bezpodmínečně VŘSR, která svrhla ruský imperialismus, hlavního utlačovatele Polska . . . , jsme dědici nejkrásnějších demokraticko-osvobozeneckých tradic polského lidu, jeho hrdinných bojů proti uchvatitelům a magnátům“. Polští komunisté přitom prohlašovali, že spojují otázku samostatnosti se svobodou polského lidu, se zrušením fašistického jha a „s osvobozením národů porobených polským imperialismem“. „Skutečnou národní samostatnost“ měla zaručit až „Polská socialistická republika rad“, až „příští Polsko dělníků a rolníků“.¹⁸

Toto heslo však nebylo projevem úsilí strany o kurs na socialistickou revoluci. Strana si dávala za úkol připravovat boj za provedení svobodných voleb, svolání národního shromáždění apod. Zejména v roce 1937 zesílila strana agitaci za „obranu nezávislosti Polska a míru“, upozorňovala více než dříve na zahraniční nebezpečí, na zrádcovskou orientaci sanační vlády a nutnost spojení s blokem SSSR—Francie—ČSR. Na V. zasedání ÚV KSP v únoru 1937 se zdůrazňovala „demokratická“ orientace v propagandě lidové fronty. V národnostní otázce byly formulovány požadavky rovnoprávnosti v podobě autonomie a nikoli právo na odtržení od Polska. Strana nyní volala do boje za „demokratické“ a „lidové“ nebo „svobodné Polsko“, přičemž výzvy strany byly tentokrát určeny především polskému lidu.¹⁹

Protifašistické hnutí v Polsku nabývalo stále na větší síle. Avšak právě v druhé polovině roku 1937 došlo k nešťastnému a nesprávnému rozhodnutí Exekutivy Komunistické internacionály, obviňující vedení KSP z „trocismu“; na přelomu let 1937/1938 byla Komunistická strana Polska rozpuštěna. Polští komunisté sice pokračovali ještě v první polovině roku 1938 ve své činnosti, ale ta již neměla a nemohla mít potřebný účinek.

JUGOSLÁVIE

Ústup od starší taktiky, podle které měli komunisté usilovat o „rozbití států versailleského systému“, je v Jugoslávii zřejmý od konce roku 1934. Na IV. celostátní konferenci KSJ v prosinci 1934 se sice nadále mluvilo o sebeurčení národů a o jejich právu na ustavení dělnicko-rolnické vlády v Srbsku, Chorvatsku, Slovinsku, Makedonii, Kosovu (Albánci), Černé Hory, Bosny a Vojvodiny, ale vedení strany nyní zdůrazňovalo jednotu svého hnutí na celém území Jugoslávie.²⁰ Ustavení samostatných (národních) komunistických stran Chorvatska a Slovinska a příprava k ustavení

¹⁸ *Tamtéž*, str. 522, 533–524, 547–551.

¹⁹ *Tamtéž*, 579.

²⁰ Dušan Lukáč, *Radnički pokret u Jugoslavii i nacionalno pitanje 1918–1941*. Beograd 1972, str. 265 ad.

takové strany i pro Makedonii (o samostatné straně pro Černou Horu nebo pro Bosnu-Hercegovinu se nemluvilo) neznamenal přípravu k rozbití jugoslávského státu, nýbrž šlo o lepší využití národně osvobozenického hnutí jednotlivých jugoslávských národů. V červenci 1935 pak zdůraznil ÚV KSJ, že právo národů na sebeurčení, na němž strana nadále trvala, neznamená nutnost odtržení nesrbských národů od Jugoslávie. Majíce na zřeteli mezinárodní situaci, navrhovali jugoslávští komunisté řešit národnostní otázku likvidací národní nerovnoprávnosti Chorvatů a jiných také v rámci daného státu — ovšem za podmínky, že bude těmto národům dána maximální garance a budou-li si takové řešení tyto národy přát. Nemělo by být cílem vytvořit trpasličí státečky — říkalo se v usnesení ÚV KSJ, ale úkolem je svrhnout velkosrbskou hegemonii a uskutečnit rovnoprávnost všech jihoslovanských národů. Komunisté se dožadovali, aby byla svolána a svobodně zvolena národní shromáždění nejprve Chorvatů, pak Slovinců, v Makedonii, v Bosně a ve Vojvodině, která sama rozhodnou o tom, co a jak dále.²¹

V člancích komunistického tisku z července—srpna 1935 se vysvětlovalo, že KSJ nechce rozbíjet Jugoslávii za každou cenu: utiskované národy by se měly odtrhnout, bude-li to jediná cesta jejich osvobození. Rozhodnou-li se jugoslávské národy dobrovolně a bez nátlaku pro soužití se srbským národem v dosavadním jugoslávském státě, pak by se měla Jugoslávie stát federací nebo dát národům autonomii apod.

Po VII. kongresu vedle KSJ kampaň za splnění konkrétních úkolů: za zrušení zákonů proti svobodě nesrbských národů, za zrušení hranic umělých krajů — banovin, za svobodný rozvoj kulturně osvětových spolků jednotlivých národů a národností, za vyhnání okupantů a kolonizátorů z jednotlivých nesrbských zemí, za právo národních znaků a nápisů, mateřských jazyků atd. Strana nyní — od konce roku 1935 a na jaře 1936 — dávala svým organizacím směrnice, aby se komunisté považovali za dědice tradic bojů za svobodu svých národů a nedávali příležitost buržoazii anebo dokonce fašistům vystupovat ve jménu národních zájmů. Komunisté jednotlivých národů a národností Jugoslávie zároveň zasilili svůj boj proti nacionalismu ve vlastních národech. — Změna taktiky KSJ ve vztahu ke státu byla schválena na poradě zástupců KSJ a EKI v Moskvě v červnu 1936: na ní byly hodnoceny tendence k odtržení nesrbských národů—národností od Jugoslávie jako hnutí, z něhož mají prospěch fašističtí imperialisté.²²

Od konce roku 1935 převládá v KSJ představa, že Jugoslávie by měla být federací pěti národních zemí: zároveň byla věnována pozornost mnohánárodnostním oblastem Vojvodiny a Bosny-Hercegoviny nebo i Kosova. Pro Bosnu-Hercegovinu nárokovali místní komunisté autonomii.

RUMUNSKO

Na stupňující se snahy domácího fašismu a na hrozbu revanšismu ze strany horthyovského Maďarska odpovídaly demokratické síly rumunské společnosti zvýšenou činností za udržení míru, za přátelství se Sovětským

²¹ *Tamtéž*, 292 ad.

²² *Tamtéž*, 296 ad.

svazem a za utvoření lidové protifašistické fronty. KSR přijala linii VII. kongresu a pokusila se prosadit spolupráci se sociálními demokraty, s demokratickou inteligencí (v podobě organizování demokratického bloku), s částí rolnictva (Rolnická fronta) a některými organizacemi nemaďarských národností (spolupráce s demokratickou organizací maďarského obyvatelstva MADOS). Tuto spolupráci s demokratickými silami vedli komunisté nadále se zásadou, že utiskovaným národům je třeba dát rovnoprávnost.²³

Po počátečních úspěších činnosti vznikající lidové fronty (projevily se mimo jiné v částečných volbách do parlamentu v únoru 1936) přešla rumunská buržoazie do protiútoků. Rozbýjela organizování lidové protifašistické fronty v letech 1936–1937, přestala s kursem na dorozumění s SSSR (který hájil ministr zahraničních věcí Titulescu) a naopak prosazovala orientaci na nacistické Německo, které licoměrně slibovalo garanci rumunsko-maďarské hranice a naznačovalo rumunské buržoazii směr její expanze na východ. KSR odhalovala tyto plány rumunské fašizující buržoazie a spolu s jinými demokratickými silami přispěla k tomu, že tato orientace na Německo neproběhla hned a hladce. Komunisté byli proto nejvíce pronásledováni. Rumunská buržoazie nadále potlačovala protifašistické a protirumunské hnutí v Besarabii a v severní Bukovině.²⁴

V té době nehájila KSR zásadu práva na sebeurčení ve smyslu práva na odtržení, a vzhledem k nebezpečí zahraničního revanšismu přijala v letech 1937–1938 zásadu jednoty Rumunska.

ŘECKO

Komunistická strana Řecka modifikovala v roce 1935 (ještě před VII. kongresem KI) svůj národnostní program v tom smyslu, že místo hesla práva národů na sebeurčení až do odtržení navrhovala zásadu úplné rovnoprávnosti národnostních menšin s řeckým obyvatelstvem. Tato změna byla podrobně vysvětlena na VI. sjezdu strany v prosinci 1935 takto: „Tato změna neznamená, že se zřikáme marxisticko-leninského principu sebeurčení národnostních menšin... Obyvatelstvo řecké části Makedonie je dnes ve většině řecké a marxisticko-leninský princip vyžaduje, aby v dnešních podmínkách bylo staré heslo změněno.“ Tak upustila KSŘ od dosavadního hesla jednotné a nezávislé Makedonie a nezávislé Trákie – a upustila i od hesla federace balkánských národů.

Po válce se ozvaly v makedonském prostředí názory, že KSŘ přestala na VI. sjezdu uznávat Makedonce za národ. Ve skutečnosti však VI. sjezd nadále udával existenci samostatného makedonského (slovanského) národa. Řečtí komunisté prohlašovali i na VI. sjezdu své strany, že přejí makedonskému národu uskutečnění jeho práv. Konstatovali, že „definitivně bude makedonská otázka vyřešena bratrsky až po vítězství sovětské moci na Balkáně, která anuluje nečestné smlouvy o vzájemné výměně obyvatelstva a přijme praktická opatření k tomu, aby vymazala jejich imperialistické krivdy. Jistě jen tehdy najde makedonský národ své plné obnovení.“²⁵

²³ *Istoria Rumynii*. Moskva 1971, str. 205 ad. Tam odkazy na rumunskou literaturu.

²⁴ *Tamtéž*, str. 221, 224.

Komunistická strana Řecka začala prosazovat linii VII. kongresu KI ve velmi nepříznivých podmínkách. Nástup levicových a revolučních sil, který vyústil ve všeobecné stávce v Soluni v květnu 1936, byl rozbit nastolením fašistické diktatury generála Metaxase v srpnu 1936. Strana musela přejít do ilegality a neměla tak možnost hájit práva národnostních menšin, jak to činila v parlamentě ještě do dubna 1936.

BULHARSKÁ KOMUNISTICKÁ STRANA

Bulharští komunisté prováděli směrnice VII. kongresu v poněkud jiné situaci, než v které se nalézali jejich soudruzi např. ve státech Malé dohody. Bulharsku nehrozilo nebezpečí fašistické agrese zvenčí, a naopak samo bylo od roku 1934 polofašistické. Ovšem zase vzhledem k vnitropolitickým poměrům byly v Bulharsku aktuální směrnice KI za vytvoření jednotné lidové a protifašistické fronty. Ačkoli bulharští komunisté nezapírali, že je jejich cílem vybojovat sovětskou formu moci jako skutečné demokratické vlády, uměli vysvětlit, proč nyní od roku 1935 bojují především za obnovení trnovské ústavy z roku 1879, za navrácení občanských svobod, za provedení voleb do Národního shromáždění apod. Volajíce ke spolupráci a nabízejíce ji nefašistickým skupinám, obraceli se bulharští komunisté s výzvou i na Makedonce, aby úplně přerušili spojení s bulharskou buržoazií, aby se sjednotili v jednotnou makedonskou revoluční organizaci, která se bude řídit heslem boje za jednotnou, svobodnou a samostatnou Makedonii.²⁶

3. KSČ v boji na obranu republiky – VII. sjezd KSČ

Směrnice EKI z března 1933 o společném postupu dělnictva proti fašismu a vůbec proti nebezpečí války znamenaly rozšíření dosavadní taktiky jednotné dělnické fronty. V duchu těchto směrnic nabídl KSČ sociální demokracii a národně socialistické straně společně akce proti fašismu. Vedení jmenovaných stran však odmítla spolupracovat s „protinárodnými živly“. A tak se není co divit tomu, že strana vedla boj proti fašismu ještě na přelomu let 1933–1934 s hesly „Proti jednotné frontě fašismu – jednotná fronta komunismu!“ a „Jediná záchrana jsou sověty“! Tato taktika boje proti panství buržoazie a jejímu nástroji – proti státnímu aparátu – vycházela jednak z usnesení XIII. pléna EKI a zároveň byla odpovědí na stupňující se potlačovací politiku čs. buržoazie, namířenou proti radikalizaci dělnických mas a konkrétně přímo proti KSČ. Zmíněná hesla KSČ dostala na Slovensku podobu již dříve užívaných hesel, od kterých se v roce 1931 začalo pouštět, a sice „Za sovětské Slovensko!“ a „Vyhnat Beneše a celý potlačovací aparát českých pánů ze Slovenska!“. Tato hesla komunistů ze

²⁵ Ivan Dorovský, *Národnostní program komunistických stran Balkánu*. Sborník 50 vítězných let. Brno 1974, str. 125. – Pavel Rakovskij, *Makedonskoto nacionalno pitanje niz politikatata na KP Grcija*. Glasnik (Skopje) XIII, 1969, 3, str. 107–108.

²⁶ *Balgarskata komunističeska partija v rezoljucii i rešenija*, T. III. Sofija 1954, str. 336.

Slovenska nebyla pochopitelně namířena proti českému národu, naopak na Slovensku se používala i hesla „Spolu s českým pracujícím lidem za vládu dělníků a rolníků“! Zároveň se tehdy v roce 1933 znovu zdůrazňovalo právo na sebeurčení i maďarskému lidu. Schůze vedení KSC pro Slovensko z konce prosince 1933 a začátku roku 1934 hodnotila situaci na Slovensku tak, jako by bylo Slovensko „nejslabším článkem zdochýňajícího imperialistického režimu v ČSR“, a proto znovu vytyčovalo program „sebaurčení slovenského i maďarského ľudu až do odtrhnutí“ a „nastolenie sovietskej moci, ktorá zabezpečí sebaurčovacie právo slovenskému i maďarskému národu“, a to v podobě „bratského revolučného sväzku s vládou českých robotníkov a roľníkov“.²⁷

Na těchto heslech o sebeurčení národů se setrvalo na Slovensku a vůbec v celé republice ještě v průběhu roku 1934. Zároveň však strana už od roku 1933 zdůrazňovala zásadu, že právě „my, komunisté, jsme nositeli všech revolučních a pokrokových tradic českého národa“.²⁸ Poznávajíc že dosavadní základna jednotné dělnické fronty je příliš úzká a že je nezbytné dosáhnout masového charakteru této fronty, začala strana sjednocovat do jednotné protifašistické fronty i členy z řad sociální demokracie a národních socialistů anebo usilovala o bojové spojenectví i s malorolnickými organizacemi. Výrazem tohoto úsilí je známé heslo „Proti pracovnímu souručenství s buržoazií — za bojové socialistické souručenství“! Výrazem tohoto nového úsilí strany za sjednocení dalších protifašistických sil byl i nový postoj komunistů na obranu Československa. Vyjádřil jej mimo jiné i senátor Josef Haken v projevu z prosince 1934: „My (rozuměj KSC) se musíme v této situaci rozhodně postavit proti tomu, aby hranice, byť i vytvořené imperialistickým mírem, byly násilným způsobem měněny, poněvadž to znamená novou evropskou, ne-li světovou válku.“ (Rudé právo 25. 12. 1934.)

Boj strany proti sjednocujícímu se bloku českých fašistů a proti Henleinově sudetoněmecké straně nebo na Slovensku proti luďákům přinesl KSC úspěchy v parlamentních volbách v roce 1935: nápadný byl zisk strany v Praze, k zlepšení došlo i na Slovensku a zejména v tehdejší Podkarpatské Rusi, ale došlo ke ztrátám v okresech s převážnou většinou německého obyvatelstva. Tehdy v roce 1935 byla strana s to plnit ty úkoly, které vyhlásil VII. kongres, o nichž mluvil na tomto kongresu Klement Gottwald nebo i Viliam Široký. Heslo „Za co nejširší frontu všech anti-fašistů, všech demokratů!“ se stalo i v ČSR návodem k heslu „Za obranu Československa proti Hitlerovi!“ Tato a jiná podobná hesla vtiskla ráz VII. sjezdu strany v dubnu 1936.

V předložené zprávě o činnosti ÚV v období od VI. sjezdu — nazvané „5 let bojů od VI. do VII. sjezdu KSC“ — byl věnován zvláštní bod i „nacionální otázce“. V páté kapitole předložené zprávy, nazvané „Soudruh Gottwald vypracovává taktiku protifašistické jednotné fronty, boje za demokratická práva a nacionální otázku“, byly uvedeny nejdůležitější pasáže z článků a projevů Kl. Gottwalda, vysvětlující příčiny spojení části

²⁷ V. Plevza, *Slovenská štátnost a slovenská otázka v politike KSC*. Bratislava 1971, str. 135–136. *Prehľad dejín KSC na Slovensku*, 198.

²⁸ Klement Gottwald, *Spisy IV*, str. 175.

dělnictva se sociální demokracií a „skutečné záruky samostatnosti českého národa“ atd. Opakuje se tu známý Gottwaldův výrok, že „komunisté jediní chrání český národ před novou Bílou Horou“. V sedmé kapitole zprávy byl vysvětlen „význam VII. kongresu KI pro pracující lid Československa“ a na základě Gottwaldova vystoupení na tomto kongresu byla znovu objasněna i „otázka české samostatnosti“ a řešen postoj komunistů k obraně republiky. Bylo jistě vhodné připomenout delegátům VII. sjezdu tato slova Klementa Gottwalda z jeho vystoupení na VII. kongresu KI:

„Namlouvají vám, že komunisté tím, že jsou proti utlačování nečeských národů v Československu, ohrožují prý národní samostatnost českého národa. V hrdlo lhou! Kdo pomáhá nejvíce Hitlerovi, Horthyům a polským pilsudčikům? Ten kdo odírá německý, slovenský, ukrajinský a polský pracující lid; ten, kdo ho udržuje ve stavu nerovnoprávnosti a nesvobody. A to je česká buržoazie a zejména její nejreakčnější část. Komunisté stokrát prohlásili, že jsou proti jakémukoli anšlusu, byť i jediné vesnice k Hitlerově říši, k horthyovskému Maďarsku nebo k fašistickému Polsku. A nejlepší záruka proti takovému anšlusu bude dána tím, že zmizí sociální a nacionální útlak. Dát německému, slovenskému, maďarskému, ukrajinskému a polskému lidu v Československu práci, chléb, půdu a svobodu, to znamená vytvořit proti Hitlerům, Horthyům a pilsudčikům nejpevnější hráz. Není jasné, že na vytvoření takového stavu má český lid svrchovaný zájem? Není naproti tomu jasné, že české buržoazie tím, že udržuje sociální a nacionální útisk, páše zradu i na národních zájmech českého lidu?²⁹ V předložené zprávě se dále konstatovalo: „Správný poukaz na nutnost brát zřetel na národní city českého lidu a jasně se vyslovit pro obranu národní nezávislosti českého lidu byl oportunisticky vyložen jako oslabení boje za národní právo potlačovaných národů, zejména za právo sebeurčení. To ztížilo především mezi německým obyvatelstvem boj proti německému fašismu.“³⁰

Zaměření a úkoly VII. sjezdu KSČ byly vyjádřeny uvítacím projevem A. Zápotockého, který zdůraznil, že „plány fašistických útočníků směřují bezprostředně proti Československu, ohrožují pracující lid, všechny národy Československa i samostatnost českého národa“. Také Klement Gottwald upozornil již v úvodu svého hlavního referátu na to, že „německý fašismus obsazuje Porýní, posunuje svoje armády těsně za hranice Francie a Belgie, připravuje zničení Československa jakožto samostatného státu, připravuje okupaci Rakouska, Klajpedy a Litvy...“ Co znamená pro Československo „agresivní válečná politika fašistického Německa“? Co se stane, podaří-li se Hitlerovi uskutečnit jeho plány? „Znamenalo by to — říkal Gottwald — pro český lid ztrátu jeho samostatnosti. Znamenalo by to pro německý, polský, maďarský lid zostření sociálního i politického utlačení pod knutou fašistických diktatur. Znamenalo by to pro Slováky i Ukrajince návrat nechvalně známého jařma maďarské džentry. A pro všechny národy Československa, pro všechny lid znamenají plány Hitlerovy války se všemi jejími důsledky, se všemi oběťmi. Jedná se zkrátka a dobře, soudruzi, pokud jde o Československo, o osud jeho náro-

²⁹ *Protokol VII. sjezdu KSČ*. Reedice 1967, str. 481—482.

³⁰ *Tamtéž*, 486.

dů, o osud všeho pracujícího lidu! Je jasno, soudruzi, že náš sjezd se musí v první řadě zabývat touto osudovou otázkou všech pracujících Československa, neboť tato otázka hýbe ne statisíci, nýbrž milióny, a my bychom nebyli komunistickou stranou, nebyli bychom revolucionáři, kdybychom se k této masami hýbající otázce chovali pasívně, nezaujímalí stanovisko, kdybychom řekli, že do této věci nám nic není. Naopak naši povinností je, abychom do této otázky aktivně zasáhli.“

Gottwald se ve svém referátě nezříkal konečného cíle KSČ, totiž provedení socialistické revoluce a vybudování socialistické společnosti, a naopak trval na tom, že diktatura proletariátu bude mít podobu sovětu. Ale nyní ve změněné zahraniční i vnitřní politické situaci je nutné nejdříve hájit demokratický režim v republice a bránit republiku před agresorem. Ale aby byla obrana republiky úspěšná, musila by vláda dát mimo jiné i „nacionální práva, nacionální zrovnoprávnění všech národů Československa“ — žádal Gottwald.³¹

Zatímco v předložené zprávě o činnosti ÚV KSČ za uplynulých pět let se hovořilo o oslabení boje za sebeurčení národů, referát Klementa Gottwalda zdůrazňoval „z r o v n o p r á v n ě n í“ německých národů — národnosti. Tento „posun“ pojmů byl spíše náhodný než úmyslný. Nešlo totiž o změnu hesel v národnostní otázce, jako spíše o změnu výkladu hesla o právu národů na sebeurčení. A k této změně docházelo postupně od roku 1934, kdy strana vyjádřila zásadu, že nelze měnit hranice Československé republiky ve prospěch fašistických sousedů. A tak rozuměli nyní v letech 1935–1936 heslu o právu národů na sebeurčení také představitelé německých, maďarských i jiných komunistů.

A. Appelt, ačkoli považoval příslušníky své národnosti v českém pohraničí za „součást celého německého pracujícího lidu (v Německu)“, souhlasil s formulací národnostní politiky strany. Její splnění umožní, aby „čeští dělníci získali v sudetoněmeckých pracujících statečného a udatného spojení proti Hitlerovi a Henleinovi na obranu republiky proti fašismu“. A. Hadek z Varnsdorfu jasně vyjádřil: Anšlus k Německu pohraničního území by nepřinesl pracujícímu obyvatelstvu německé národnosti žádné osvobození, nýbrž jen další zotročení. H. Ehrlich z Karlových Varů sice požadoval, aby komunisté „postavili proti Henleinově nacionální demagogii s Německem n á š nacionální osvobozovací program německého lidu“, ale měl tím na mysli „praktické organizování boje v závodech“ apod. Vystoupení komunistů německé národnosti lze stručně shrnout asi takto: Němečtí soudruzi upozorňovali na sociální a národnostní útlak, který provádí česká reakce, a navrhovali zesílení svého boje proti Henleinovi. „V bratrském svazku s českým proletariátem a ostatními národy“ chtěli i němečtí komunisté „vybojovat socialistický společenský řád“.³²

Postoj strany ke Slovensku a ke slovenskému národu naznačil na sjezdu již v uvítacím projevu V. Široký. Představitel slovenských komunistů upozornil, že také slovenský národ je ohrožen současným nebezpečím fašistické agrese proti ČSR, protože hitlerovské Německo je podporováno horthyovským Maďarskem nebo i beckovským Polskem, takže „sloven-

³¹ *Tamtéž*, str. 40, 42.

³² *Tamtéž*, 80, 92, 128, 214.

skému národu hrozí návrat pod jařmo maďarských džentriků a pad panství polské šlechty“. A právě proto, že představitelé reakce na Slovensku usilovali jednotně s českou reakcí o změnu zahraniční politiky Československa, považoval Široký „za nejhlavnější úkol slovenského pracujícího lidu učinit vše pro ubránění národů této republiky“. Je třeba ukázat, že Hlinka a další předáci Tudačků jsou fašisté — říkal a zároveň sliboval K. Bacílek —, a to tak, aby byly vybojovány národnostní a kulturní potřeby lidu. Bacílek volal po seburčení slovenského lidu, ale toto seburčení chápal jako takové právo „svobodného národa“, který „chce žít . . . v bratrském spojení se všemi ostatními národy (Československa)“ a který se musí především „opírat o pomoc českého proletariátu“.

Představitelé KSC mohli právem konstatovat na VII. sjezdu, že „sedmáctnáct let se mluví o česko-slovenském bratrství, ale není ho. Není ho proto, že čeští měšťáci neuznávají existenci slovenského národa a vnucují stále pojem československého národa, který znamená popření svébytnosti slovenského národa“. ÚV KSC se obracel zejména na mladou generaci českého národa, které vysvětloval, že „musí vystoupit jinak pro sbratření Čechů a Slováků. Musí vystoupit pro uznání národní existence Slováků, pro plné uznání jejich národních práv. Slovenská a česká mladá generace je povolána přispět k dorozumění a sbratření slovenského a českého národa, jež Hodžové, Dérerové, Hlinkové nejsou schopni uskutečnit, poněvadž nejsou interesováni na svobodě lidu, jež může být z české a slovenské strany jediným podkladem dorozumění.“³³

Na sjezdu vystoupili také delegáti maďarské národnosti, kteří rovněž souhlasili s hlavním referátem a sami prohlašovali: My, komunisté maďarské národnosti, musíme a můžeme se stát vůdci svého lidu v boji za svobodu — a nedovolíme, aby byl náš lid zapražen do služeb kontrarevoluce. Splníme tento úkol, „když proletariát Československa bude mobilizován jak do boje za udržení národní samostatnosti českého národa, tak i za obranu a rovnoprávnost potlačovaných národů a jejich práva na seburčení“. Maďarští soudruzi se hlásili k revolučním tradicím maďarského národa, nadále neuznávali trianonskou smlouvu, ale zároveň prohlašovali: „Nevydáme na Slovensku ani jednu vesnici horthyovskému fašismu.“ Tak reagovali delegáti maďarské národnosti na referát Kl. Gottwalda anebo na projev K. Bacílka, který jako představitel slovenských komunistů slíbil maďarskému lidu na Slovensku, že komunisté pomohou jeho úsilí za dobytí i národních práv a že společným útokem „se přičiníme o to, aby přišla nová Maďarská komuna, aby byl odstraněn fašistický režim Horthyho, aby byl nastolen systém takový, který by umožnil maďarskému lidu na Slovensku vyřešit národnostní požadavky v dorozumění s pracujícím lidem střední Evropy.“³⁴

Úkol boje KSC za svobodu utiskovaných národů a národností se týkal také zakarpatských Ukrajinců. Delegáti z tehdejšího Zakarpatí právem poukazovali na nesmírně těžké postavení svého lidu, ale přitom odhalovali i reakční záměry buržoazie vlastního národa. O. Borkaňuk uvedl, že „mobilizuje masy do boje za seburčení“, ale zároveň uznával výhodu i případ-

³³ *Tamtéž*, 300.

³⁴ *Tamtéž*, 141–142, 356, 81.

ného autonomního postavení Zakarpatska: uskutečnění této autonomie by splnilo „dílčí požadavek v národnostní otázce“. Lid však bude usilovat o takovou autonomii, aby sám mohl rozhodovat o tom, jak rozdělit panskou půdu, kde zřídit školy atd. Borkaňuk věřil, že právě vytvoření lidové protifašistické fronty pracujících mas českého, německého, slovenského a maďarského lidu „vybojuje sociální a národnostní svobodu pro pracující lid Zakarpatska a vytvoří skutečně bratrský svazek národů Československa“.³⁵

Důvěru a věrnost vytyčené strategii a taktice jednotné lidové fronty vyslovil na sjezdu i zástupce polských komunistů z Těšinska, F. Kraus. Jmenovaný si nejdříve stěžoval na pokračující čechizaci části polského obyvatelstva, ale přitom kladně hodnotil skutečnost, že „čeští soudruzi pomáhají nám v boji za uhájení národnostních práv . . . , což pozdvihlo ducha polských dělníků“. Kraus zásadně odmítl demagogii „polských fašistů za Olší“, ale trval na zásadě: „Nedovolíme diktaturu ani Prahy, ani Varšavy!“³⁶

Projevy jmenovaných i dalších delegátů nečeské národnosti dovolovaly Kl. Gottwaldovi, aby v závěrečném slově zdůraznil internacionálnost celého jednání VII. sjezdu, na kterém jsou „zástupci pracujícího lidu všech národů Československa“. A tito „zástupci šesti národů . . . se shodli na jedné linii, na jedné taktice, na jedné cestě, na jednom cíli“. Jak říkal Gottwald, „shodli jsme se nyní my, čeští komunisté, s komunisty německými, slovenskými, maďarskými, ukrajinskými a polskými i v takové věci, jako je obrana této republiky proti Hitlerovi“. Gottwald zdůraznil, že „tento fakt musí být velmi hluboko zanesen zejména mezi český pracující lid“. Proč? Protože „česká buržoazie svou politikou nacionálního útlaku a diskriminování nečeských národů izoluje v pravém slova smyslu český národ. Politika české buržoazie buď v masách utlačovaných národů nenávisť proti národu českému.“ Jedině komunisté mohou a dovedou „svou internacionální solidarností semknout okolo českého národa, okolo českého pracujícího lidu všechny ostatní národy, a v dnešní situaci to znamená také semknout tyto národy kolem hesla obrany nezávislosti národa českého. Z hlediska českých dělníků a celého českého národa musí tedy konkrétní heslo v národnostní politice strany znít takto: Boj za národnostní práva nečeských národů v Československu, za politická, hospodářská, kulturní, národnostní práva Němců, Slováků, Maďarů, Ukrajinců, Poláků, to je svatou povinností českého pracujícího lidu!“³⁷

V duchu hlavního referátu a projevů jednotlivých delegátů, kteří se vyslovovali o národnostní politice strany, byla schválena rezoluce, žádající zavedení „demokratické národní politiky“, tj. „uskutečnění národní rovnoprávnosti ve všech směrech“, tak aby vznikly „minimální (?) předpoklady pro normální soužití všech národů Československa“. Na nebezpečí „anšlusu“ ze strany nacistického Německa a fašizujících režimů v sousedních státech odpověděli komunisté: „Ani jednu vesnici Hitlerovu Německu. Horthyovu Maďarsku a pilsudčikovskému Polsku!“ Uskutečnit národní

³⁵ *Tamtéž*, 137.

³⁶ *Tamtéž*, 145–146.

³⁷ *Tamtéž*, 375–376.

rovnoprávnost – to znamená „dát do německých oblastí, na Slovensko a Podkarpatsko více chleba, více podpor, více práce“. Konkrétně je „třeba aby se Němcům, Slovákům, Maďarům, Ukrajincům, Polákům dostalo tolik a takových škol, kolik a jaké potřebují.“ Rezoluce upozorňovala dále na nutnost poměrného zastoupení úředníků, zřízenců nebo dělníků podle národnostního klíče, navrhovala dát německým, slovenským, maďarským, ukrajinským a polským rolníkům půdu na účet bývalých šlechtických latifundistů, zbytkářů i státu. „Je zkrátka třeba uskutečnit rovnoprávnost nečeského obyvatelstva ve všech otázkách: sociálních a hospodářských, v oblasti politických práv, v oblasti školské, jazykové, kulturní atd.“ V rezoluci se nadále připomíná i právo národů na sebeurčení, a to v této souvislosti: „VII. sjezd KSČ zdůrazňuje, že za předpokladu plné rovnoprávnosti národů Československa vedlo by uznání práva na národní sebeurčení, jehož se KSČ nevzdává, jen k zesílení bratrského svazku národů Československa a ke zvýšení jeho odolnosti vůči zahraničnímu fašismu.“³⁸

Výsledky VII. sjezdu strany, pokud jde o „národnostní otázku“, lze stručně shrnout takto: KSČ vycházela ze závěru, že jejím hlavním úkolem v současné etapě je postavit se do čela hnutí za obranu Československé republiky před nebezpečím fašistické agrese. Proto nemohla interpretovat nyní právo národů na sebeurčení jako právo Němců a všech ostatních na odtržení od Československa, protože takové řešení by znamenalo „anšlus“ k fašistickému Německu a fašizujícímu Polsku či Maďarsku. Zároveň ale usilovala KSČ o to, aby pro věc obrany republiky před fašismem získala i pracující lid nečeských národů – národnosti. Aby docílila potřebného semknutí pracujícího lidu všech národů, požadovala úplné zrovnoprávnění těchto národů. Své požadavky o zrovnoprávnění nečeských národů „na všech úsecích“ považovala za „minimální předpoklady“. Např. Maďarům bylo naznačeno, že „až jednou“, až snad přijde „nová Maďarská komuna“, pak si maďarský lid na Slovensku vyřeší své národní zájmy „ve spolupráci s pracujícím lidem celé střední Evropy“. Jak je zřejmé – a bylo to i pochopitelné – komunisté němečtí či maďarští nebo polští se nevzdávali svých představ o možném sjednocování národů podle principu etnického, který ostatně vyplýval z programu Kominterny a KSČ z let 1928–1931, ale pro současnou dobu ohrožení republiky a vzhledem k fašistickým režimům v jejich „mateřských“ zemích od požadavku „sjednocení“ (tedy odtržení od CSR) upouštěli.

Výsledky VII. sjezdu KSČ byly projednávány na zasedání presidia EKI dne 22. 5. 1936. Sjezdový referát i rezoluce naší strany byly vcelku schváleny, ale Georgi Dimitrov měl dojem, že KSČ nereagovala v dostačující míře na skutečnost, že Československo se „bezprostředně nalézá před bezprostředním úderem Hitlerovy fašistické agrese“, a že otázku či úkol „vzít obranu nacionálních zájmů svého národa do svých rukou“ nevyhnala na „ostří nože“, že českoslovenští komunisté nešli v této otázce „až do konce“. Měl na mysli hlavně iniciativnější postup strany vůči sociální demokracii, socialistické straně nebo i živnostníkům a německým sociálním demokratům s cílem uskutečnit společné projednávání „všech opatření vnitropolitického

³⁸ *Tamtéž*, 510, 518–519.

i zahraničně politického charakteru, která mohou maximálně posílit obranyschopnost československého lidu proti Hitlerově fašistické agresi“. Hesla strany v oblasti národnostní otázky Dimitrov zřejmě uznával za správná: alespoň sám formuloval tyto úkoly, které měla KSČ prosadit při jednání o společném postupu s uvedenými reformistickými či maloburžoazními stranami, takto: „Práva pro obyvatelstvo německých a jiných nečeských oblastí; upevnit solidaritu českého lidu s nečeským obyvatelstvem v Československu v zájmu společné obrany proti Hitlerově útoku.“³⁹

Dimitrov se domníval, že i kdyby uvedené strany odmítly nabídku KSČ, podaří se komunistům „mobilizovat všechny český lid k těmto otázkám až do postavení otázky o tom, aby místo koaliční vlády, která není pražádnou zárukou proti Hitlerově útoku, byla vytvořena vláda lidové fronty v Československu...“ Dimitrovovy názory překračují rámec našich úvah, ale přece jen lze k tomu dodat, že Kl. Gottwald v zásadě s tímto návrhem souhlasil a slíbil, že strana „půjde dále“. Vyslovil však pochybnosti o tom, že sociální demokraté a národní socialisté půjdou s komunisty.⁴⁰ Brzy se ukázalo, že měl pravdu.

V duchu usnesení VII. sjezdu připravily a provedly krajské nebo i okresní organizace KSČ různé manifestace na obranu republiky a za rovnoprávnost národností, nazvaných „Dny sbratření pracujícího lidu všech národností“ apod. „Svým rozhodným protifašistickým bojem na základě programu VII. sjezdu si KSČ vytvořila ideový předpoklad pro to, aby se z avantgardy proletariátu stala vedoucí silou Čechů a Slováků a ostatních národností žijících v republice.“⁴¹

Připomeňme si alespoň stručně hlavní akce KSČ na obranu republiky ve vztahu k nečeskému lidu. Koncem roku 1936 předložila KSČ vládě memorandum, v němž navrhovala provést národnostní vyrovnání s německým obyvatelstvem pohraničního území. Byly to návrhy jednak na řešení nezaměstnanosti a bídy lidu pohraničních oblastí a zároveň i požadavky národně (německy) politické povahy: rovnoprávnost ve všech směrech, poměrné zastoupení ve veřejných úřadech apod. Na jaře 1937 se v tiskovinách KSČ mluví o „národní samosprávě“, o autonomii, přičemž jako příklad se ukazovaly zkušenosti ze SSSR. Ale vláda memorandum odmítla a raději vyjednávala s Henleinem.

Na jaře 1937 navrhla KSČ na celoslovenské konferenci strany v Banské Bystrici „Plán hospodářského, sociálního a kulturního povznesení Slovenska“. Žádná jiná strana nepřišla tehdy s tak podrobným návrhem výstavby Slovenska s cílem vyrovnat rozdíly mezi zaostalejším Slovenskem a pokročilejšími českými zeměmi. Plán sice vzbudil pozornost veřejnosti, ale vláda jej opět ignorovala. Doma na Slovensku pak byly myšlenky „Plánu“ přehlášeny nacionalistickou kampaní Iuďáků, kteří zesílili ve své propagandě hesla „Slovensko Slovákům!“ anebo „Na Slovensku len slovensky!“ atd. Komunisté na Slovensku se sice nevzdávali a podnikli v letech 1937–1938

³⁹ *Tamtéž*, 659–661.

⁴⁰ *Tamtéž*, 663–665.

⁴¹ *Přehled dějin KSČ*. Praha 1976, str. 171.

celou řadu protifuďáckých akcí na obranu republiky, ale nedostalo se jim podpory od vládních orgánů a stran.

Také krajská organizace KSČ v Zakarpatské Ukrajině postupovala v duchu závěrů VII. sjezdu a ještě v květnu 1938 formulovala svůj postup v národnostní otázce z hlediska obrany republiky. Komunisté žádali v daných podmínkách národní rovnoprávnost ve formě široké samosprávy.⁴²

Linie KSČ na obranu republiky proti fašistickému nebezpečí cestou široké lidové fronty všeho pracujícího lidu, kterému se mělo dostat větších či širších demokratických svobod, včetně národní rovnoprávnosti, byla přijímána některými sociálními demokraty, národními socialisty anebo i jinými demokratickými složkami především české společnosti a částečně i u jiných národů – národností. Vládní strany a vláda sama v zásadě linii strany odmítla. Jsou to věci známé, a není třeba je rozebírat.

Zatímco ještě v první polovině 30. let chápala KSČ i slovenský národ jako jednoho z „utlačovaných nečeských národů – národností“, v roce 1938 začali představitelé KSČ zdůrazňovat, že „Češi a Slováci sú národmi najbližšieho pribuzenstva“, ktoré „smerujú k spojeniu stále užšiemu“. Češi a Slováci „sa stali spoločne zakladateľmi štátnej existencie“ apod. Vzhľadom k novému mezinárodnému postavení republiky „musíme definovať pomer medzi Čechmi a Slováckmi z iných hľadísk, než aké platili skôr“. Gottwald upozorňoval na to, že „nie je možné stavať do jedného radu národ slovenský s národom nemeckým a maďarským“. Slováci prece majú „iné postavenie ako Nemci a Maďari, a to štátoprávne, ústavne a fakticky, i keď to iné postavenie nie je ešte úplne upravené a riešené“. Gottwald dále poukázal na to, že „národný charakter stavia Slovákov úzko vedľa Čechov“, a že „tieto úzke vzťahy boli skôr definované pojmom čechoslovakizmu, no pojatie sa už takmier všeobecne nahrádzuje iným, správnejším pojatím“.⁴³ Toto nové pojetí vztahu Čechů a Slováků zdomáčňovalo i v prostředí slovenských komunistů. Slovenští komunisté prohlašovali v říjnu 1938, když představitelé vládní koalice podepsali známou „žilinskou dohodu“, v níž luďáci požadovali autonomii Slovenska jako první krok k úplnému odtržení od českých zemí pod ochranou Hitlerovou, že „ani tú najďalekosiahlejšiu autonómiu Slovenska si nevedia predstaviť v inom štátnom rámci ako v rámci demokratickej Československej republiky“. A komunisté na Slovensku chtěli „byť na strážii štátnej jednoty demokratickej ČSR, lebo len v jej rámci môže sa prajne rozvíjať slovenská budúcnosť“.⁴⁴

Závěr

Ještě svolání osmi komunistických stran (mezi nimi i československá, francouzská a další) k 1. máji 1934 nabádala do boje proti „zločinným smlouvám z Versailles“ a ještě v první polovině roku 1935 se domnívaly některé strany nebo skupiny v některých stranách, že na nastolení moci

⁴² *Tamtéž*, str. 190 ad.; *Prehľad dejín KSČ na Slovensku*, 233 ad.

⁴³ Gottwald, *Spisy VIII*, 214.

⁴⁴ Plevza, c. d., str. 153.

fašistů-nacistů v Německu je třeba reagovat zesílením dosavadního strategicko-taktického postupu proti buržoazii s cílem připravit se k provedení socialistické revoluce a nastolení diktatury proletariátu. Ale nové zkušenosti začínající spolupráce komunistů se socialisty a nekomunisty ve Francii a pak ve Španělsku proti domácímu fašismu, rozhodný nástup sovětské zahraniční politiky v letech 1934—1935 proti hrozbám nacistického Německa a konečně i poznání — ke kterému došli vedoucí představitelé Komunistické internacionály —, že hlavní válečné nebezpečí hrozí zejména z Německa — to vše nutilo k takovým formulacím linie a jednotlivých úkolů mezinárodní revolučního dělnického hnutí, jež ve svém celku znamenaly „obrat v politice Kominterny“. Linie boje proti nebezpečí fašismu zvenci, proti hrozící agresi nacistického Německa nebo fašistické Itálie. Nutila komunisty ohrožených zemí, aby se postavili „na obranu republiky“, na obranu nezávislosti svých národů — aby se více než doposud ztotožnili s osudem svých národů, aby se staly skutečnou důslednou „národní silou“. Proto bylo nutné opustit starší hesla proti versaillskému systému a za uskutečnění práva národů na sebeurčení ve smyslu jejich odtržení od dané země a spojení s mateřskými národy, pokud byly tyto národy v té době ovládnuty fašistickými režimy.

**DIE NATIONALITÄTENFRAGE IM PROGRAMM
DER KOMMUNISTISCHEN INTERNATIONALE
UND DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI
DER TSCHECHOSLOWAKEI. DER VII. KONGRESS
DER KI UND DER VII. PARTEITAG DER KPTsch**

Im ersten Teil seiner Studie schildert der Verfasser die Vorgeschichte und den Verlauf des VII. Kongresses der Kommunistischen Internationale. Schon im Verlauf des Jahres 1934 erkannten manche Kommunisten, das „die Losung der Diktatur des Proletariats nicht der damaligen internationalen Bedingungen in den kapitalischen Ländern entspricht“. Die Kommunistische Internationale begann schon damals ihren Sektionen solche Weisungen für weitere Arbeit zu geben, nach denen die Arbeiterklasse unter der Führung der Kommunisten und in der Zusammenarbeit mit Volksmassen — in einer Volksfront — gegen die Gefahr des Faschismus und zur Wehr der demokratischen Rechte oder zur Wehr der Unabhängigkeit der bedrohten Staaten sich setzen sollte.

Wie bekannt, formulierte und begründete diese neuen Aufgaben und neue Taktik der Hauptredner des VII. Kongresses, Georgi Dimitrov.

Im zweiten Kapitel wird die Tätigkeit der kommunistischen Parteien Jugoslawiens, Polens, Rumániens, Bulgariens und Griechenlands behandelt. Auf den Positionen des proletarischen Internationalismus und des Klassenkampfes weiter stehend, verkündigten Kommunisten ihre Bereitwilligkeit, alle die Staaten zu wehren, denen die Gefahr einer Aggression einer faschistischen Macht drohte. Kommunisten sollten weiter für das Selbstbestimmungsrecht der unterdrückten oder nicht voll gleichberechtigten Völker in den Nationalitätenstaaten kämpfen, aber jetzt nach dem VII. Kongress sollte dieses Recht nicht zur „Zerstücklung“ Jugoslawiens oder Polens usw. führen.

Diese Aufgabe, diese Strategie und die Taktik der Wehr der Republik durch eine antifaschistische Volksfront, wollte auch die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei erfüllen. Die Ergebnisse des VII. Parteitages der KPTsch bildeten einen günstigen Boden für den Kampf zur Wehr der Tschechoslowakischen Republik.